

Stanisław Kubiak

Biblioteki Uniwersyteckie w Moskwie i w Leningradzie

Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
Biblioteka 3/45, 3-49

1963

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanisław Kubiak

BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIE W MOSKWIE I W LENINGRADZIE

I. Uwagi ogólne

Uniwersyteckie biblioteki w ZSRR przeżywają okres ożywionego rozwoju. Przejawia się to w sferze ich organizacji, w całym ulepszaniu form obsługi czytelnika itp. Aktualność i problematyki bibliotekarskiej w ZSRR tkwi niejako w nieograniczonej tempie rozwoju szkolnictwa wyższego tego kraju¹. W Rosji Carskiej istniało na przykład 14 uniwersytetów, w 1941r. liczba ich wynosiła już 30, a w 1961r. aż 41. Tylko w przestrzeni ostatnich sześciu lat powstało siedem nowych uniwersytetów. W ślad za szybkim tempem powstawania nowych uniwersytetów rozwinęła się sieć bibliotek uniwersyteckich. Obecnie wszystkie biblioteki uniwersyteckie w ZSRR posiadają w swoich zbiorach około 43 000 000 wol. i obsługują 20 000 000 czytelników. Liczba wypożyczonych dzieł w ciągu jednego roku wynosi 30 000 000 wol.

Pomiędzy poszczególnymi bibliotekami zachodzi poważna różnica. Na przykład Biblioteka Uniwersytetu Moskiewskiego posiada w swoich zbiorach ponad 6 000 000 wol., a Biblioteka Uniwersytetu Nowosybirskiego tylko 50 000 wol. Większość natomiast bibliotek uniwersyteckich w ZSRR posiada po 500 000 - 1 000 000 wol.²

Dla zewnętrznego obserwatora, biblioteki uniwersyteckie w ZSRR stanowią ogromne warsztaty pracy, które w strukturze i działalności szkoły odgrywają ważną rolę. Na podstawie obowiązujących przepisów stanowią one składową część uniwersytetu. Dyrektor biblioteki podlega służbowo rektorowi szkoły, a w sprawach ogólnej polityki bibliotecznej wypowiada się komisja, w skład której obok kierowniczych pracowników biblioteki wchodzi pracownicy nauki. Dla zacieśnienia kontaktów ze szkołą, dyrektor biblioteki wchodzi w skład senatu akademickiego, a kierownicy bibliotek wydziałowych w skład rad wydziałowych.

Sprawom bibliotecznym poświęca się sporo uwagi. Wynika to w dużej mierze z zakresu działalności bibliotek uniwersyteckich. Obok gromadzenia druków biblioteki prowadzą działalność dydaktyczno-wychowawczą. Charakterystyczną cechą działalności bibliotek w uniwersytetach radzieckich jest to, że ich praca jest nastawiona na wychowawczo-polityczne oddziaływanie na czytelnika-studenta. Urządza się systematycznie wystawy, opracowuje plansze, informuje o literaturze. Szczególnie szeroko jest rozbudowana działalność informacyjno-bibliograficzna, z której w bardzo szerokim zakresie korzystają studenci. Nadto personel biblioteki prowadzi zajęcia bibliograficzne dla wszystkich studentów I i III roku studiów w wymiarze 12-15 godzin.

Biblioteki uniwersyteckie w ZSRR stanowią ważny element w procesie dydaktyczno-wychowawczym młodzieży; problemowi temu poświęca się dużo uwagi. Stąd rozbudowywanie tam gdzie to jest możliwe, przeważnie w dużych uniwersy-

tetach, bibliotek wydziałowych, które są składową częścią biblioteki głównej.

Problematyka bibliotek wydziałowych jak i struktury bibliotek w szkole wyższej w ogóle, jest aktualnie dyskutowanym zagadnieniem w ZSRR. W chwili obecnej w tej dziedzinie nie ma jednolitego systemu organizacyjnego ani też formalnej ustawy, która regulowałaby to zagadnienie. Przeważa jednak tendencja do organizowania bibliotek wydziałowych, które byłyby ściśle podporządkowane we wszystkich elementach działania bibliotece głównej.

W myśl istniejącej praktyki w tym zakresie oraz sprecyzowanych już koncepcji, biblioteki główne przejęły gromadzenie i opracowanie wszystkich wpływów do całej sieci bibliotecznej szkoły. W zbiorach biblioteki głównej pozostają druki podstawowe, natomiast część periodyków, druków zwartych, a szczególnie literaturę podręcznikową otrzymują biblioteki wydziałowe. One też obsługują studentów pierwszych trzech lat studiów, którzy nie mają wstępu do biblioteki głównej, ta bowiem obsługuje czytelników bardziej zaawansowanych, a szczególnie pracowników nauki.

Wybitni bibliotekarze radzieccy podchodzą ostrożnie do wprowadzania nowej struktury, uwzględniającej biblioteki wydziałowe w schemacie organizacyjnym. W odniesieniu do wielkich uniwersytetów, gdzie istnieją wydziały jednokierunkowe, nie mają żadnych zastrzeżeń. Natomiast tam, gdzie w ramach jednego wydziału są różne kierunki studiów, jak na przykład: matematyka, fizyka, chemia - nie zalecają tworzenia bibliotek wydziałowych. Spełniałyby one, w ta-

kim lub innym zakresie, funkcje biblioteki głównej. Najlepszym wyjściem wówczas jest tworzenie bibliotek zespołu katedr: matematyki, fizyki lub chemii.

Zbiory bibliotek wydziałowych posiadają charakter płynny. Biblioteka główna, która prowadzi centralne gromadzenie i opracowanie, przekazuje do zbiorów biblioteki wydziałowej potrzebne jej druki zwarte i ciągłe, a szczególnie podręczniki. W bibliotekach wydziałowych prowadzi się stałą meliorację zbiorów i niepoczytne druki przekazuje się do magazynu biblioteki głównej. To samo dotyczy starszych roczników czasopism.

Najważniejsza funkcja biblioteki wydziałowej polega na obsłudze studentów. W praktyce bibliotek radzieckich jest zaprowadzony już od wielu lat zwyczaj zakupu wielu egzemplarzy danego podręcznika. Norma przewiduje, że na czterech studentów zakupuje się jeden podręcznik. Stąd też istniała możliwość zorganizowania specjalnych czytelni literatury podręcznikowej w domach studenckich.

Biblioteki wydziałowe, jako części składowe biblioteki głównej, umożliwiają przybliżenie księgozbiorów do warsztatów pracy naukowej oraz dydaktycznej prowadzonej w ramach danego wydziału.

Kierownikiem biblioteki wydziałowej jest przeważnie absolwent danego kierunku studiów, który posiada praktykę bibliotekarską. Administracyjnie podlega on dyrekcji biblioteki głównej, a z kierownictwem wydziału współpracuje w zakresie uzgodnienia polityki gromadzenia i udostępniania zbiorów oraz podejmowania prac bibliograficznych.

Całość prac biblioteki koordynuje Wydziałowa Rada Biblioteczna

Biblioteki wydziałowe współpracują ściśle z katedrami, dostarczając im publikacje do podręcznych bibliotek, które zaspokajają bieżące potrzeby./przeważnie są to podręczne księgozbiory samodzielnych pracowników nauki/. Nadto biblioteki te gromadzą kartoteki dezyderatów zgłaszanych przez katedry. Następnie kartoteki te są przekazywane do biblioteki głównej, która prowadzi centralną kartotekę dezyderatów, ustala ilość egzemplarzy danego wydawnictwa, które dla potrzeb całej sieci bibliotecznej należy zakupić itd.

Wszystkie potrzeby bibliotek wydziałowych są realizowane z budżetu centralnego biblioteki głównej. Fundusze otrzymuje biblioteka bezpośrednio z ministerstwa.

Aktualnym zagadnieniem w bibliotekach uniwersyteckich w ZSRR jest sprawa wolnego dostępu do księgozbiorów. Spotyka się cztery formy bezpośredniego udostępniania zbiorów:

1. pełny dostęp do księgozbiorów w czytelniach i centralnej wypożyczalni.
2. częściowy dostęp do dzieł klasyków marksizmu-leninizmu, encyklopedii, słowników, periodyków i literatury pięknej,
3. wolny dostęp pewnej grupy czytelników do magazynu centralnego,
4. tematyczne wystawy oraz pokaz wszystkich nowych nabytków z wolnym dostępem.

Wolny dostęp obejmuje wydawnictwa radzieckie, i to głównie literaturę obowiązującą studentów. Jedynie trzecia i czwarta forma swobodnego dostępu obejmuje także druki zagraniczne.

Wolny dostęp do zbiorów w bibliotekach jest dzisiaj szeroko stosowany, a także dyskutowany w kołach bibliotekarskich. Biblioteki amerykańskie, na przykład, wprowadziły ten system i szeroko go propagowały, a obecnie powoli już się wycofują.

Z naszego punktu widzenia, sam problem wolnego dostępu nie budzi żadnych wątpliwości. Muszą jednak być spełnione pewne warunki. Książki należy na ten czas ustawić działami. Nadto do wolnego dostępu są nieodzownie właściwie urządzone i wyposażone magazyny. Musi też istnieć pewność, że zbiory nieraz bardzo cenne nie są narażone na ubytek. Ubytek może być bezpośredni i pośredni. Pośredni ubytek polega na tym, że książka w zasadzie pozostaje w zbiorach, ale praktycznie nie jest ona przez dłuższy czas dostępna. Wystarczy, że czytelnik nie umieści książki na miejscu, z którego ją zabrał, a egzemplarz ten staje się niedostępny. Współczesne biblioteki posiadają tak wielkie zbiory, że szkontrum zbiorów magazynowych jest dzisiaj prawie fikcją. Tak tedy źle ustawiona książka ginie.

Uwzględniając powyższe, praktyka wolnego dostępu do zbiorów, stosowana w ZSRR, wydaje się najwłaściwsza.

Wyłączenie dla studentów podręczników i innej literatury obowiązkowej z magazynu centralnego i objęcie ich

akcją wolnego dostępu było dobrym pociągnięciem. Jest to z natury rzeczy przeważnie literatura radziecka. Jeśli do tego dodamy dzieła klasyków marksizmu-leninizmu i encyklopedie oraz słowniki, to uzyskamy ilościowo wielki zespół zbiorów objętych wolnym dostępem.

Poprzez stosowanie wolnego dostępu osiąga się dużo rezultaty wychowawcze i dydaktyczne. System ten wyrabia kulturę biblioteczną u studentów, co im pozostaje na całe życie. Niektóre biblioteki w dobach studenckich są prowadzone przez samych studentów. Nadto wolny dostęp do półek zwiększa w sposób wydatny zainteresowanie się młodzieży najnowszymi publikacjami, przyspiesza wreszcie proces udostępniania i zwiększa ilość wypożyczeń.

Biblioteka, wprowadzając zasadę wolnego dostępu do zbiorów, musi zastosować szereg rygorystycznych zarządzeń. Cechą charakterystyczną praktyki bibliotek radzieckich w tym względzie jest to, że nie wpuszczają one do biblioteki czytelnika nieprzygotowanego. Na przykład, do bibliotek głównych mają dostęp studenci wyższych lat studiów oraz aspiranci i pracownicy naukowci. Wstęp na teren biblioteki jest zorganizowany w ten sposób, że wchodzący okazują legitymacje. Garderoba jest obowiązkowa dla wszystkich grup czytelników, tam też wszyscy czytelnicy, niezależnie od ich stanowiska, pozostawiają teczki. Zresztą zasada ta jest stosowana we wszystkich bibliotekach świata. Jest to zgodne z wymogami kultury bibliotecznej.

Ważniejszą jednak rzeczą jest przygotowanie bibliotecznego-bibliograficznego studentów do pracy w bibliotece.

W ZSRR istnieje zorganizowany system szkolenia biblioteczno-bibliograficznego studentów. Praktyka w tym zakresie została unormowana oddzielnym zarządzeniem Ministra Szkolnictwa Wyższego ZSRR z dnia 29 X 1959r., które podsumowało niejako tę istniejącą od dawna praktykę zajęć ze studentami, stosowaną już w wielu szkołach. W myśl postanowień tego ważnego dokumentu wszystkie szkoły wyższe były zobowiązane do wprowadzenia zajęć biblioteczno-bibliograficznych dla studentów niższych lat w wymiarze 4-6 godzin, a 2-4 godzin dla starszych lat.

W lipcu 1961r. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego ZSRR wydało program kursu bibliotecznego dla studentów wszystkich kierunków studiów³.

Zajęcia biblioteczno-bibliograficzne prowadzą kwalifikowani pracownicy biblioteki głównej danej szkoły wyższej. Mogą to czynić także profesorowie i asystenci. Ilość godzin przeznaczonych na te zajęcia może ulec zmianie, co oczywiście zależy od decyzji władzy szkoły.

Przy realizacji programu kładzie się duży nacisk na to, aby zajęcia były prowadzone w małych grupach i w żywy oraz interesujący sposób. W tym celu tworzy się dużo małych grup studenckich, a zajęcia są uzupełniane pokazami różnych typów katalogów i bibliografii.

Program, o którym była mowa wyżej, zakłada konieczność prowadzenia zajęć biblioteczno-bibliograficznych w dwóch etapach.

W pierwszym etapie szkoleniem bibliotecznym są objęci studenci pierwszych lat studiów. Program przewiduje zagad-

nienia ogólne o bibliotekach i podstawach bibliografii. W zakres ogólnych informacji o bibliotekach szkół wyższych wchodzi problematyka struktury organizacyjnej biblioteki, charakterystyka zbiorów danej biblioteki, zadania biblioteki. Następnie w sposób ogólny zapoznaje się studentów z katalogami biblioteki. Studenci zapoznają się ze schematem klasyfikacyjnym katalogu systematycznego oraz z indeksem przedmiotowym do katalogu systematycznego wraz z zasadami posługiwania się kartami odsyłaczkowymi w katalogu.

Drugą ważną grupą zagadnień obowiązujących na pierwszych latach studiów jest nauka o podstawach bibliografii i pracy bibliograficznej. Studentów zapoznaje się tutaj z ogólnymi pojęciami o bibliografii, strukturą wydawnictw bibliograficznych, powstawaniem kartotek bibliograficznych, zasadami posługiwania się bibliografiami bibliografii. Szczególny nacisk kładzie się na bieżące bibliografie narodowe.

Na starszych latach studiów zajęcia biblioteczno-bibliograficzne trwają 2-4 godziny lub więcej i obejmują problematykę szczegółowych bibliografii retrospektywnych i bieżących.

Ze względu na to, że w ZSRR, w oparciu o uchwały XXI Zjazdu KPZR, kładzie się nacisk na wszechstronne wykształcenie studenta, niezależnie od zapoznania z bibliografiami szczegółowymi słuchaczy zaznajamia się z szerokim wachlarzem różnych bibliografii.

Program obejmuje:

- A. Bibliografie nauk humanistycznych
 - 1. Bibliografie retrospektywne
 - 2. Bibliografie bieżące
- B. Bibliografie nauk przyrodniczych
- C. Bibliografie nauk technicznych
- D. Bibliografie nauk rolnych
- E. Bibliografie nauk medycznych

Na zajęciach ze studentami lat wyższych kładzie się również nacisk na bibliografie zagraniczne.

Celem zajęć biblioteczno-bibliograficznych jest zapoznanie studentów z organizacją danej biblioteki i przyswojenie im ogólnych informacji o bibliografiach, co jest niezbędne dla posługiwania się księgozbiorem w toku dalszych studiów.

Zajęcia biblioteczno-bibliograficzne ze studentami kończą się obowiązkowym kolokwium z wpisem stopnia do indeksu. Jest to dobra zasada - zobowiązuje studenta do poważnego traktowania zajęć bibliotecznych, na równi z innymi przedmiotami. Na kolokwium student musi odpowiedzieć na kilka pytań i wykonać parę ćwiczeń praktycznych. Na przykład na kierunku filologicznym student otrzymuje zadania:

1. Wyszukaj w katalogu systematycznym literaturę do zagadnienia o współistnieniu dwóch obozów na świecie.
2. Poszukaj w katalogu systematycznym dział 7 CP 22 - Rozwój rosyjskiego materializmu w końcu XIX wieku.
3. Znajdź w katalogu przedmiotowym literaturę o zagadnieniu materialnego rozwoju społeczeństwa w socjalizmie.
4. Znajdź pismo pt. "Znamia" Nr 10 1941r.

II. Biblioteka im. A.M.Gorkiego Uniwersytetu Moskiewskiego

1. Krótki zarys historii Biblioteki

Biblioteka Uniwersytetu Moskiewskiego powstała w 1756r. Inicjatorem powołania do życia biblioteki był uczony rosyjski Lomonosow. W początkowym okresie biblioteka funkcjonowała jako biblioteka publiczna. W pierwszych latach XIX wieku personel biblioteki składał się tylko z trzech pracowników. W rozwoju księgozbioru dużą rolę odegrała drukarnia Uniwersytetu, prowadzona przez znanego rosyjskiego drukarza Nowikowa. Nadto biblioteka była otoczona opieką ze strony Akademii Nauk.

W okresie Wojny Narodowej 1912r. zbiory biblioteki prawie w całości spłonęły. Uratowano tylko część skrzyń starych druków. Po zakończeniu wojny biblioteka weszła w nowy okres swego rozwoju. Sumptem postępowych kół inteligencji rosyjskiej zebrano w czasie stosunkowo krótkim pokazny, jak na owe czasy, zbiór, który już w 1913r. liczył 5 000 jednostek bibliotecznych.

W 1818r. został wybudowany nowy gmach Uniwersytetu na Machowej, gdzie znalazła swoje pomieszczenie biblioteka. W dziewięćdziesiątych latach XIX wieku biblioteka otrzymała oddzielny gmach, wyłącznie do swojej dyspozycji.

W 1822r. kierownictwo biblioteki objął prof.Reiss, którego zasługą było założenie kartkowego katalogu alfabetycznego i systematycznego.

W dniu 1 września 1901r. biblioteka zaczęła pracę w no-

wym gmachu dostosowanym do jej potrzeb. Księgozbiór wynosił w tym czasie około 275 000 jednostek. Zawierał on szereg cennych druków rosyjskich i zagranicznych.

Biblioteka Uniwersytetu Moskiewskiego zaczęła nowy etap swego rozwoju w 1919r. W tym roku weszły w życie przepisy prawne normujące zakres działania bibliotek uniwersyteckich. Nadto na podstawie decyzji władz rządowych biblioteka uniwersytetu otrzymała prawo pobierania egzemplarza obowiązkowego z terenu Rosyjskiej Republiki Socjalistycznej. Zbiory tej biblioteki wzrastały w związku z przejęciem przez nią druków upaństwowionych. Nadto przedstawiciele profesury przekazywali do zbiorów swoje biblioteki specjalistyczne.

Po zakończeniu wojny domowej i rozgromieniu interwencji oraz po nawiązaniu kontaktów dyplomatycznych z szeregiem krajów, do biblioteki zaczęły wpływać druki zagraniczne. W 1926r. biblioteka otrzymała 708 tytułów zagranicznych czasopism.

W okresie Wielkiej Wojny Narodowej najcenniejsze partie księgozbiorów były ewakuowane do wschodniej części ZSRR. W 1943r., po powrocie zbiorów na stare miejsce, biblioteka przejęła księgozbiór liczący 260 000 tomów Wyższego Instytutu Historii. O intensywnym rozwoju biblioteki w okresie wojennym świadczy nadto powstanie szeregu nowych komórek. Powołano m.in. do życia oddział rzadkich książek i rękopisów, muzeum historii Uniwersytetu Moskiewskiego, bibliotekę literatury podręcznikowej wydziałów humanistycznych.

Dalszym krokiem na drodze rozwoju biblioteki była decyzja władz państwowych o zaliczeniu jej do pierwszej kategorii i przyznaniu jej prawa pobierania egzemplarza obowiązkowego z terenu całego Związku Radzieckiego.

W 1948r. zapadła decyzja budowy nowego gmachu Uniwersytetu Moskiewskiego na Leninowskich Górach w Moskwie. Miały się tam przenieść kierunki studiów matematyczno-przyrodniczych. Biblioteka miała przystosować księgozbiór do nowych zadań. W rezultacie tego od 1 września 1953r. zbiory biblioteki zostały rozbite. Księgozbiory z zakresu nauk humanistycznych pozostały w starym gmachu, natomiast inne przeniesiono w liczbie 1 200 000 vol. do nowego pomieszczenia.

Obecnie ogólna struktura biblioteki wygląda w ten sposób, że w starym gmachu na Machowej znajduje się część biblioteki głównej ze zbierem liczącym około 3 000 000 vol., obejmującym literaturę z zakresu nauk humanistycznych. W nowym gmachu znajduje się literatura nauk przyrodniczych.

2. Struktura Biblioteki

Biblioteka jest składową częścią Uniwersytetu, stanowi jednak wyodrębnioną jednostkę budżetową - otrzymuje kredyty bezpośrednio z ministerstwa. Biblioteka główna posiada szereg podległych sobie filii, które razem wzięte stanowią sieć bibliotek w szkole. Są to biblioteki wydziałowe, biblioteki katedr i gabinetów naukowych.

Pracami biblioteki kieruje dyrekcja. Dyrektor posiada dwóch zastępców, z których jeden odpowiada za politykę

gromadzenia i za organizację katalogów, a drugi za udostępnianie i magazynowanie zbiorów, nadto zastępcę do spraw administracyjnych. Kompetencji jego podlegają: sekretariat, sprawy finansowe, oddział gospodarczy i stacja mikrofilmowa.

Organizacyjnie sieć biblioteczna Uniwersytetu Moskiewskiego dzieli się na bibliotekę główną, biblioteki wydziałowe oraz biblioteki katedr i gabinetów. Wszystkie one stanowią jednolitą sieć podporządkowaną jednolitemu kierownictwu. Jest to bardzo dobry system, zapewniający właściwy rozwój sieci bibliotecznej.

Biblioteka główna dzieli się na oddziały; w ramach poszczególnych oddziałów pracują grupy, które mają węższy zakres działania.

A. Oddział Gromadzenia Literatury Krajowej

Oddział ten dzieli się na kilka grup: 1. grupa bieżących druków zwartych, 2. grupa periodyków, 3. grupa wymiany, 4. grupa technicznego przysposobienia.

Nowym momentem w gromadzeniu literatury krajowej na przestrzeni ostatnich lat było zarządzenie z drugiej połowy 1959r. o wprowadzeniu do tej biblioteki odpłatnego obowiązkowego egzemplarza.

O rozmiarach pracy oddziału - na przykład w 1959r. - świadczy tabela 1⁴.

Należy podkreślić, że w tej olbrzymiej ilości książek i periodyków aż 86 912 wol. stanowiły podręczniki.

Tabela 1

Biblioteki	Wpływy ogólne	Rodzaj literatury		
		książek	perio- dyków	gazet rocz- kompl.
1. Biblioteka głów- na	39139	27090	11982	67
2. Biblioteka wydzia- łowa kierunków przyrodniczych	86320	71076	15210	34
3. Biblioteka wydzia- łowa kierunków humanistycznych	67406	54795	12611	-
Suma:	192865	152961	39803	101

B. Oddział Gromadzenia Literatury Zagranicznej

Oddział zatrudnia 16 pracowników. Dział ten zakupuje druki centralne i zaopatruje biblioteki wydziałowe. Na podstawie zamówień indywidualnych oraz katedr powstaje kartoteka dezyderatów, która jest realizowana stopniowo. Druki zagraniczne wpływają do biblioteki z kilku źródeł. Ilustruje to tabela 2⁵.

Analiza tej tabeli wykazuje duży stopień wpływów z wymiany. Biblioteka Uniwersytecka w Moskie posiada duże zapasy materiału wymiennego. Składają się na nie wydawnictwa własne Uniwersytetu. Nadto Biblioteka może zakupić z własnych funduszy książki zamówione przez zagranicznego partnera.

Tabela 2

Sposób nabycia	Druki zwarte	Periodyki	Ogółem
Kupno krajowe	1058	8709	9767
Kupno dewizowe	696	10435	11131
Wymiana	6805	6248	13023
Wymiana z bibliotekami ZSRR	4155	9446	13601
Ze zbiorów zabezpieczonych	333	-	333
Dary	599	-	599
Mikrofilmy	5	-	5
Suma:	13651	34808	48459

Na przestrzeni kilku ostatnich lat wzrosła znacznie wymiana z ośrodkami zagranicznymi. Ilustruje to tabela 3.

Tabela 3

Rok	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
Ilość punktów wymiany zagranicznej	135	260	485	527	602	700	755

W związku z tą tendencją wzrosła liczba wysyłanych i otrzymywanych zagranicznych publikacji. Jeśli na przykład w 1955r. wysłano 6 000 wol., a otrzymano 7 000 wol., to w latach następnych liczba ta systematycznie wzrastała. Za lata 1955-1961 wysłano w sumie 92 014 wol., a otrzymano 87 037 wol.

Jeśli chodzi o wpływy według grup, to największy procent stanowiły nabytki z wymiany. Biblioteka Uniwersytecka w Moskwie prowadziła wymianę z placówkami zagranicznymi i radzieckimi, z których otrzymywała druki zagraniczne. Procentowy stosunek poszczególnych grup wpływów ilustruje tabela 4.

Tabela 4

Międzynarodowa wymiana	Wymiana z radzieckimi bibliotekami	Kupno	Abonament	Dary	Dublety
34,7	31,8	11,2	14,5	3,5	3,9

W rezultacie tak dużych rocznych wpływów literatury radzieckiej i zagranicznej Biblioteka posiada olbrzymi zbiór cennej literatury naukowej. W sumie Biblioteka posiada 4 781 184 jednostek bibliotecznych /dane z 1 stycznia 1960r./. Z tej liczby 3 001 353 wol. stanowią książki i broszury, 1 738 705 numery periodyków, 10 637 roczniki gazet, 30 453 jednostki literatury specjalnej /katalogi, albumy itp./.

W ogólnej liczbie zbiorów biblioteki przypada na literaturę zagraniczną 1 826 026 wol.

Zbiory Biblioteki Uniwersytetu Moskiewskiego rozmieszczone są w następujący sposób: w bibliotece centralnej znajduje się 2 938 402 wol., w bibliotekach wydziałów przyrodniczych 1 894 603 wol., natomiast w bibliotekach

wydziałów humanistycznych, włączając w to czytelnie w domach akademickich, 981 770 wol.

Biblioteka Uniwersytetu Moskiewskiego w śmiały sposób melioruje swoje zasoby w magazynach. Stale są przeprowadzane rewizje księgozbiorów od strony ich aktualnej użyteczności i usuwa się te druki, które nie przedstawiają wartości użytkowej; najczęściej są to podręczniki. Na przykład w 1959r. ze zbiorów Biblioteki wyeliminowano 83 601 wol., z czego z biblioteki centralnej tylko 3 880 wol., a z wydziałowych resztę. Akcja ta ma podstawy prawne: Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego wydało specjalne zarządzenie, na podstawie którego biblioteki są upoważnione do przekazywania poza swój obręb wyeliminowanych zbiorów.

C. Opracowanie zbiorów

Dział opracowania jest dość szeroko rozbudowany. Do zakresu jego obowiązków należy katalogowanie wszystkich nabytków dla całej sieci bibliotek w Uniwersytecie. Nadto pracownicy tej komórki systematyzują dzieła i są odpowiedzialni za katalog.

Organizacyjnie oddział jest podzielony na następujące zespoły:

- a. katalogowania alfabetycznego książek i broszur,
- b. katalogowania periodyków,
- c. klasyfikacji oraz organizacji rzeczowego katalogu,
- d. organizacji alfabetycznego katalogu i obsługi czytelników w katalogu,
- e. organizacji katalogów wyborowych,

- f. technicznego przystosowania książki,
- g. przepisywania kart katalogowych i przystosowania kart.

Jak z tego wynika, oddział opracowania ma szeroki zakres pracy. Począwszy od alfabetycznego katalogowania, koncentruje pracę nad systematyzacją dzieł, nadto prowadzi szeroko rozbudowane katalogi kartkowe. Cechą charakterystyczną bibliotek radzieckich w ogóle jest prowadzenie różnych typów katalogów.

Oddział stara się o szybkie opracowanie wpływów. Zasadą jest, że po nabyciu przez bibliotekę, książka wchodzi do magazynu po 15 dniach. Z tego około 20% wpływów zostaje wcześniej skatalogowanych, bo w ciągu 6-10 dni.

Przyśpieszony proces opracowania jest możliwy dlatego, że poważny procent wpływów stanowią podręczniki, które z natury rzeczy nie wymagają skomplikowanych zabiegów. Nadto podręczniki kupowane są w wielkich ilościach, co niewątpliwie zwiększa tempo katalogowania.

Ważnym elementem przyśpieszającym opracowanie nabytków jest centralny druk kart katalogowych. W odróżnieniu od praktyki stosowanej w naszym kraju, w ZSRR utworzono wyodrębnioną centralną drukarnię druków bibliograficznych, która stara się o to, aby w jak najkrótszym czasie dostarczać karty do zainteresowanych bibliotek. Karty są odpłatne i wpływają na bieżąco. Biblioteka zużywa je dla druków radzieckich w 80%. Centralna drukarnia prowadzi ożywioną działalność.

Jest to niezmiernie cenny eksperyment. Nie ulega wąt-

plivości, że ułatwia on bardzo techniczne przygotowanie wpływów, skraca niezmiernie cykl opracowania i pozwala na jednolite prowadzenia katalogów w całej sieci bibliotek. Nie w tym jednak leży główna przyczyna osiągnięć bibliotek radzieckich. Bibliotekarze już od dłuższego czasu podkreślają na łamach literatury fakt niebywałego wzrostu produkcji wydawniczej na świecie. Nadto ze względu na stale zacieśniające się kontakty ludzi, organizacji i państw, książka jest w dalszym ciągu najważniejszym elementem łączącym. W niej znajduje się najwięcej informacji o życiu innych narodów, tam można znaleźć informacje o postępach innego kraju we wszystkich dziedzinach życia państwowego. W związku z powyższym główny wysiłek idzie w kierunku stałego przyspieszenia cyklu opracowania druków w bibliotekach. Nadto najistotniejszym elementem jest troska o szybką informację naukowo-techniczną szerokiego kręgu naukowców i praktyków w wielu dziedzinach. Problematyka informacji naukowej jest bardzo szerokim zagadnieniem i na pewno nie można tego rozwiązać w jednej bibliotece, gdyż na pojęcie informacji naukowej składa się wiele czynników. W tym względzie doświadczenia bibliotek radzieckich są godne naśladowania. Fakt szybkiego opracowania dla całej sieci bibliotek w kraju kart katalogowych obejmujących druki zwarte, zawartość czasopism, recenzji, pozwala bibliotekom na prowadzenie szeregu katalogów.

D. Oddział Informacji Bibliograficznej

Informacja bibliograficzna i praca naukowo-bibliograficzna zajmuje wiele miejsca w działalności Biblioteki

Uniwersytetu Moskiewskiego. Struktura Oddziału Naukowo-Bibliograficznego przedstawia się w następujący sposób:

1. sektor bibliografii planowanej,
2. sektor informacji bibliograficznej,
3. sektor wystaw.

Sektor pierwszy zajmuje się naukowymi bibliografiami. Praca tego sektora jest planowana i tam właśnie koncentruje się naukowa działalność Biblioteki. W komórce tej pracują wysoko kwalifikowane siły, które posiadają wyższe wykształcenie z różnych dyscyplin. Z kontynuowanych prac bibliograficznych wymienimy przykładowo kilka tematów, co w charakterystyczny sposób naświetla pracę tej komórki:

1. Prace uczonych rosyjskich z zakresu chemii fizycznej: lata 1800-1890.
2. Radzieckie i zagraniczne uniwersytety. Wykaz na podstawie literatury radzieckiej.
3. Bibliografia prac rosyjskich uczonych z zakresu astronomii, 1880-1900.
4. Ogólna bibliografia historii Uniwersytetu Moskiewskiego.
5. Bibliografia prac pracowników Uniwersytetu Moskiewskiego za rok 1957, 1958.
6. Bibliografia dysertacji przeprowadzonych na Uniwersytecie w 1958r.
7. Bibliografia prac pracowników Uniwersytetu wydanych za granicą oraz recenzji prac tych uczonych.

W tym krótkim rejestrze tematów, opracowywanych przez oddział, uderza duży procent wykazów publikacji personelu

naukowego samego Uniwersytetu oraz opracowań dotyczących działalności Uniwersytetu. Jest to niewątpliwie bardzo ważny czynnik w funkcjonowaniu działu informacyjnego. Komórka ta prowadzi dokumentację pracy Uniwersytetu.

W Oddziale Informacji Bibliograficznej jest zatem skupiona dokumentacja działalności Uniwersytetu. Jeżeli chodzi o rejestrację twórczości naukowej, to w strukturze administracyjnej Uniwersytetu istnieje specjalna komórka, która bieżąco zbiera od pracowników dane, gdzie i co opublikowali. Komórka ta uzyskane informacje przekazuje Bibliotece Głównej. Tam dopiero kompletuje się niezbędne do zestawu bibliograficznego elementy.

Praca informacyjno-bibliograficzna jest ważnym elementem działania Biblioteki. Można bez przesady powiedzieć, że ten dział pracy przewija się wszędzie w Bibliotece. W dziale informacji w bibliotece centralnej pracuje kilka osób o wszechstronnym przygotowaniu ogólnym, a bibliografowie posiadają nadto specjalizację w określonej dyscyplinie naukowej. Ta grupa pracowników zajmuje się przygotowaniem pisemnych zestawów bibliograficznych dla studentów i instytucji z zewnątrz. Oprócz tego w każdej bibliotece wydziałowej pracują bibliografowie, którzy posiadają wykształcenie z zakresu dyscypliny, przy której funkcjonuje biblioteka. Na przykład na wydziale fizyki w bibliotece wydziałowej bibliografem jest absolwent fizyki. Do zadań bibliografa w bibliotece wydziałowej należy udzielanie informacji studentom i pracownikom wydziału. Godnym uwagi jest fakt obsługiwa-

nia czytelnici przez dyżurnego bibliografa. Mianowicie obok siły technicznej, która zajmuje się wydawaniem książek i techniczną obsługą czytelnici, w czytelniach dyżurują bibliografowie, którzy są doradcami i udzielają ustnych informacji czytelnikom. W bibliotekach uniwersyteckich ZSRR stosuje się taką zasadę, że bibliografowie wskazują czytelnikom bibliografie, z których mogą korzystać dla przygotowania zestawu bibliograficznego. W ogóle zasadą jest, że pracownikom naukowym nie przygotowuje się spisów literatury. Zadaniem bibliografa jest tylko przygotowanie wykazu bibliografii specjalnych.

O rozmiarach pracy sektora informacji bibliograficznej świadczy liczba 57 624 informacji udzielonych w 1959r. Z tej ilości sektor w bibliotece centralnej udzielił 6 346, a bibliografowie w bibliotekach wydziałowych 20 370 informacji, z tego 928 pisemnych. Resztę informacji udzielono w czytelniach.

Personel pracujący w informacji jest aktywny na terenie biblioteki i stosuje różne metody pracy. Troską pracowników tego sektora jest urządzenie stałych wystaw w salach czytelniowych. Demonstrowane są tam nabytki biblioteki z zakresu bibliografii. Nadto zespół ten prowadzi informacje o nabytkach za pośrednictwem powielanych lub drukowanych wykazów. Na przykład systematycznie jest opracowywany białetya zagranicznych nabytków.

Do ciekawszych form pracy działu informacji należy zaliczyć organizowanie odczytów na temat najnowszych wydawnictw z zakresu poszczególnych dyscyplin. Odczyty takie

wygaszają pracownicy naukowcy z katedr lub też bibliotekarze. Odczyty takie cieszą się dużą popularnością wśród studentów i pracowników naukowych.

Działalność omawianej komórki w Bibliotece Uniwersytetu Moskiewskiego jest ważnym elementem w pracy wychowawczej prowadzonej na uczelni. Polega to między innymi na tym, że pracownicy tego działu Biblioteki są w stałym kontakcie z katedrami i na bieżąco przygotowują małe zestawy literatury, jaką w związku z ważnością w danym momencie jakiegoś zagadnienia studenci winni przeczytać. Dla przykładu podamy kilka takich tematów: Dzień Armii Radzieckiej, Materiały XXI Zjazdu KPZR, 8 marca - Dzień Międzynarodowy Kobiet itp. Forma ta ma wiele zalet. Przyczynia się do upowszechniania czytelnictwa publikacji w danej dziedzinie. Nadto zestawy takie pomagają studentowi w wyrobieniu sobie poglądu, co należy przeczytać.

Obok świadomego oddziaływania na młodzież za pośrednictwem książki Oddział Informacyjno-Bibliograficzny prowadzi ożywioną działalność dydaktyczną. Polega ona na prowadzeniu zajęć bibliograficznych ze studentami pierwszych i dalszych lat studiów. Są to zajęcia obowiązkowe, prowadzi je personel działu informacji bibliograficznej.

Duże znaczenie pod względem wychowawczym mają organizowane przez Oddział Informacji Bibliograficznej wystawy tematyczne. Organizuje je sektor wystaw. W przeciągu jednego roku organizuje się przeciętnie około 50 takich wystaw. Odgrywają one niewątpliwie dużą rolę w doborze literatury z danego tematu, poszerzają w ogóle zakres wiadomości bibliograficznych z danego problemu.

Jak wynika z powyższego, fragmentarycznego tylko, omówienia pracy Oddziału Informacji Bibliograficznej, w Bibliotece Uniwersytetu Moskiewskiego położono duży nacisk na formy i metody upowszechniania czytelnictwa. Działalność Biblioteki jest właściwie nastawiona na to, aby udostępnić jak najwięcej - i najlepszej - literatury studentom i czytelnikom w ogóle. Uderza na każdym kroku troska o to, aby czytelnicy byli na bieżąco informowani o nabytkach Biblioteki; stosuje się rozmaite metody, aby tę literaturę zbliżyć do czytelnika.

Jasne, że tę pracę prowadzi personel wysoce wyspecjalizowany i znający zadania naukowej biblioteki, która w umiarkowaniu radzieckich bibliotekarzy jest n. t. terenem uczelni ważnym ogniwem w procesie wychowywania i nauczania. Te miejsce Biblioteki decydują o władze uczelni i stwarzają jej warunki do realizacji tych zadań. Podobna sytuacja istnieje we wszystkich bibliotekach radzieckich, co potwierdzili inni dyrektorzy bibliotek uniwersyteckich, z którymi miałem możliwość rozmawiać.

W pracy Biblioteki Uniwersytetu Moskiewskiego, jak zresztą innych bibliotek, uderza koncentrowanie głównej uwagi na obsłudze czytelnika. Udostępnianie zbiorów jest rozbudowane i zajmują się tym różne komórki.

W 1959r. Biblioteka Uniwersytetu Moskiewskiego dysponowała 49 czytelniami na 2 820 miejsc czytelniczych.

Ogólną liczbę czytelników zapisanych w Bibliotece w 1959r. ilustruje tabela 5.

W 1959r. Bibliotekę odwiedziło 1 992 009 osób, a ilość

Tabela 5

Grupa czytelników	Ilość w danej grupie
1. Pracownicy naukowci	2039
2. Aspiranci	1571
3. Niższe grupy pracowników uniwersytetu	5341
4. Studenci	19932
5. Czytelnicy z zewnątrz	1141
Razem:	30024

udostępnionych jednostek bibliotecznych wynosiła 5 137 349.

Udostępnianie zbiorów odbywa się różnymi drogami. Największą ilość dzieł udostępnia się w czytelniach. Zasada organizacji czytelni polega na tym, aby zbiory najbardziej zbliżyć do czytelnika. W związku z tym na uwagę zasługuje praktyka wolnego dostępu do półek. Wprowadzona ona jest we wszystkich typach bibliotek i zdaje egzamin. Według opinii radzieckich bibliotekarzy i czytelników, wolny dostęp jest ekonomiczny, gdyż zaoszczędza czytelnikowi wiele czasu, umożliwia mu bezpośrednie zetknięcie się z książkami. System ten jest również korzystny dla bibliotekarza. Z technicznego funkcjonariusza, który podawał czytelnikowi książkę, bibliotekarz przy nowym systemie stał się doradcą i informatorem. Praca bibliotekarza jest obecnie o wiele ciekawsza. W 1959r. wolnym dostępem było objętych 200 000 wol.

Drugą formą zwiększenia tempa obsługi czytelnika było utworzenie wielu czytelń, mianowicie obok biblioteki centralnej zorganizowano czytelnie w bibliotekach wydziałowych i w domach studenckich. Ważnym elementem w pracy czytelń jest ich specjalizacja.

Biblioteka centralna jest koordynatorem działalności całej sieci bibliotecznej na terenie Uniwersytetu. Do czytelń funkcjonujących w bibliotece centralnej mają wstęp tylko pracownicy Uniwersytetu oraz innych wyższych uczelni. Jeśli chodzi o studentów, wstęp tam mają słuchacze czwartego i piątego roku studiów. Studenci niższych lat korzystają z czytelń bibliotek wydziałowych oraz czytelń w domach akademickich.

Liczba czytelników oraz ilość wypożyczonych dzieł w bibliotece centralnej malała w miarę organizacji bibliotek wydziałowych. Ilustruje to tabela 6.

Tabela 6

Rok	Ilość czytelników	Ilość wypożyczonych książek
1957	7016	561977
1958	6638	499883
1959	6389	462473

Duży wpływ na zmniejszenie liczby czytelników w bibliotece centralnej mają zatem wypożyczalnie podręczników i literatury w bibliotekach wydziałowych i czytelniach domów akademickich.

Bibliotece centralnej podlegają trzy filie wypożyczające tylko literaturę kursową, w których znajduje się 560 000 wol. Nie prowadzą one czytelń, lecz książki wypożyczają tylko do domu. Nadte Bibliotece Głównej podlegają dwie czytelnie w domach akademickich. Jedna z nich dysponuje 400 miejscami czytelniczymi.

W bibliotece centralnej istnieje kilka czytelń. Największa z nich, na 250 miejsc, ma charakter ogólny i obsługuje pracowników Uniwersytetu oraz studentów starszych lat studiów. Czytelnia pracowników naukowych ma tylko 25 miejsc, a czytelnia dla aspirantów 30 miejsc. Nadte znajdują się specjalistyczne czytelnie literatury technicznej oraz społeczno-politycznej.

Wypożyczaniem książek na zewnątrz zajmuje się centralna wypożyczalnia, która dysponuje dużym księgozbiorem podręcznym. W 1959r. na przykład wypożyczalnia udostępniła 41 098 wol., a miała zarejestrowanych 4 369 czytelników.

Bibliotece Głównej podlegają biblioteki wydziałowe, które prowadzą szeroką pracę usługową. Biblioteki wydziałowe dzielą się na humanistyczne i matematyczno-przyrodnicze.

Na humanistycznych kierunkach działały następujące biblioteki:

1. Oddział Dziennikarski. W oddziale są dwie sale o łącznej ilości 150 miejsc. Rocznie wydaje się tam 162 500 wol.

2. Oddział Filologii. W oddziale tym jest tylko mała sala czytelniana na 13 miejsc. Rocznie jednak udostępnia

się na miejscu i na zewnątrz 110 200 jednostek bibliotecznych. Na uwagę zasługuje bardzo aktywna praca wystawowa.

3. Oddział Filozofii. Oddział ten ma do dyspozycji jedną czytelnię dla studentów na 80 miejsc. Odwiedza ją rocznie przeciętnie 18 000 osób, a udostępnia się ponad 40 000 jednostek bibliotecznych.

4. Oddział Ekonomiki. Oddział dysponuje jedną czytelnią na 80 miejsc i udostępnia przeciętnie 74 000 jednostek bibliotecznych w ciągu jednego roku. Zespół tej biblioteki zorganizował w 1959r. 12 wystaw tematycznych.

5. Oddział Prawa. W oddziale tym jest duża czytelnia na 1 000 miejsc oraz 13 indywidualnych gabinetów. Nadto na uwagę zasługuje dział bibliograficzny ze zbiorem ponad 10 000 vol. Ilość udostępnionych woluminów na przykład w 1959r. wynosiła 223 871.

6. Oddział Wschodnioznawczy. Przy oddziale tym działa mała czytelnia na 24 miejsca, a ilość udostępnionych jednostek waha się przeciętnie około 28 300. Bibliograf tej komórki organizuje wystawy tematyczne oraz udziela ustnych lub pisemnych informacji bibliograficznych.

Na kierunkach matematyczno-przyrodniczych funkcjonuje 7 bibliotek oddziałowych:

1. Oddział Geografii. Oddział ten ma dwie czytelnie studenckie na 80 miejsc oraz czytelnię dla pracowników naukowych i aspirantów na 25 miejsc. Rocznie udostępnia się w tej bibliotece około 244 000 jednostek. Pracownicy organizują systematycznie wystawy oraz prowadzą prace pomocniczo-naukowe. Na przykład przygotowali oni do dru-

ku wykaz prac drukowanych przez pracowników Wydziału Geograficznego za lata 1917-1958. Nadto prowadzą dokumentację prac pracowników Wydziału. Do ich zadań należą również zajęcia dydaktyczne z zakresu bibliografii ze studentami I i III roku studiów.

2. Oddział Mechaniki i Matematyki. Jest to duża biblioteka, dysponująca pięcioma czytelniami, z tego trzema studenckimi i dwiema dla pracowników naukowych i aspirantów. Rocznie udostępnia się na miejscu i na zewnątrz ponad 450 000 jednostek. Uderza informacyjno-bibliograficzna praca tego oddziału. Na przykład 1959r. udzielono 2 733 informacji, w tym 16 pisemnych.

3. Oddział Geologii. Oddział dysponuje dwoma czytelniami studenckimi i jedną dla pracowników naukowych. Zarejestrowanych czytelników jest przeciętnie 2 400. Liczba udostępnionych jednostek na przestrzeni roku wynosi około 20 000.

4. Oddział Fizyki. Jest to najlepiej zorganizowana biblioteka na Uniwersytecie. Obsługuje Wydział Fizyki; administracyjnie podlega dyrekcji Biblioteki Głównej. W zakresie kompletowania i udostępniania dzieł istnieje ścisła współpraca z władzami Wydziału. Kierownik biblioteki wchodzi w skład Rady Wydziału. Wypowiada się tam w sprawach bibliotecznych oraz dydaktycznych i wychowawczych w ogóle.

Ogólny kierunek rozwoju biblioteki wydziałowej ustala specjalnie do tego powołany organ: Wydziałowa Rada Biblioteczna. W jej skład wchodzi samodzielni pracownicy nauki

oraz trzech pracownicy biblioteki wydziałowej. Rada Biblioteczna wypowiada się szczególnie w sprawach kupna książek i czasopism, zasad udostępniania dzieł oraz ustala kierunki prac bibliograficznych prowadzonych przez pracowników biblioteki wydziałowej.

W Oddziale Fizyki pracuje 19 bibliotekarzy. W zbiorach tej biblioteki znajduje się około 200 000 wol. W bibliotece jest zarejestrowanych 4 000 czytelników, którzy korzystają ze zbiorów na miejscu oraz pożyczają je do domu. Funkcjonują również trzy czytelnie dla studentów oraz dwie dla pracowników naukowych oraz aspirantów. Nadto wypożyczalnia wydaje książki z magazynu głównego oraz z księgozbioru podręcznego wypożyczalni, w którym są wyłożone wszystkie podręczniki oraz literatura nakreślana programem nauczania. W związku z istnieniem szeregu dobrze zorganizowanych elementów działania, placówka ta prowadzi rozległą działalność. Rocznie ilość odwiedzin na przykład wynosi 174 425 /dane z 1959r./. W tym samym roku udostępniono 535 535 bibliotecznych jednostek.

5. Oddział Chemii. Zbiory tej biblioteki wynoszą około 160 000 wol. W tej liczbie znajduje się spory procent podręczników. Zbiory są udostępniane poprzez wypożyczalnię oraz w 5 czytelniach. W ciągu 1959r. na przykład udostępniono 481 500 wol. W oddziale rejestruje się około 2 500 czytelników rocznie.

6. Oddział Biologii i Gleboznawstwa. Jest to duża biblioteka, licząca około 270 000 wol. Wśród nich znajdują się cenne druki rosyjskie. Z biblioteki tej korzysta prze-

ciężnie ponad 3 000 czytelników. Rocznie udostępnia się ponad 360 000 wol., a liczba odwiedzin wynosiła w 1959r. 356 772 osób. Biblioteka posiada siedem dobrze funkcjonujących czytelń. Dobrze jest zorganizowana praca informacyjno-bibliograficzna.

7. Oddział Astronomii. Biblioteka posiada z zakresu astronomii najlepszy księgozbiór w całym ZSRR. Znajdują się tam rzadkie wydania kartograficzne, stare druki z XVII i XVIII wieku oraz komplety czasopism astronomicznych krajowych i zagranicznych. Największą wartość przedstawiają wydawnictwa ciągle wszystkich obserwatoriów astronomicznych świata oraz duży wybór broszur. Cenny ten księgozbiór liczy około 100 000 wol.

W bibliotece jest zarejestrowanych około 700 czytelników. Rocznie wydaje się ponad 60 000 wol. Na uwagę zasługuje praca informacyjno-bibliograficzna, na przykład w 1959r. udzielono 708 informacji. Zorganizowano również 8 tematycznych wystaw, które wzbudziły duże zainteresowanie. Zespół bibliograficzny przygotował do druku bibliografię bibliografii astronomii.

Jak z powyższego wynika, sieć biblioteczna na Uniwersytecie Moskiewskim jest dobrze rozbudowana. Agandy biblioteki docierają do każdej komórki naukowej, dydaktycznej i wychowawczej działalności tej uczelni. Z ogólnych obserwacji wynika, że w systemie pracy wyższych szkół poświęca się dużo uwagi sprawie rozbudowy organizacyjnej i materialnej sieci bibliotecznej. Biblioteki nie odczuwają braków finansowych i etatowych. Na uczelni istnieje

dobra atmosfera wokół działalności biblioteki. Jest to zasługa w dużej mierze samego personelu bibliotecznego, który ma poważne osiągnięcia w stosowaniu nowych form i metod pracy. Nie bez znaczenia jednak jest odpowiedni stosunek władz szkoły.

Najważniejszym zaobserwowanym zjawiskiem jest duże zaangażowanie biblioteki w podstawową działalność Uniwersytetu. Biblioteka stanowi na równi z innymi komórkami Uniwersytetu ważne ogniwo w procesie nauczania i wychowania uniwersyteckiego. Jest to bodajże najważniejsza sprawa wymagająca rozważenia pod kątem zastosowania w naszych warunkach. Nie jest bowiem usprawiedliwiony fakt, że polskie biblioteki szkół wyższych, posiadające takie dogodnie warunki, nie prowadzą szeroko pojętej pracy wychowawczej. Jest to poważne zaniedbanie. Należy za wszelką cenę ten brak zlikwidować. Wydaje się, że w pierwszym rzędzie same biblioteki muszą przejawiać w tym kierunku inicjatywę i w pełnym zakresie wykorzystać stojące do ich dyspozycji środki i możliwości. W gronie pracowników każdej polskiej biblioteki znajduje się poważna ilość uzdolnionych pedagogów, którzy mogliby w sensowny sposób opracować kierunki i metody pracy wychowawczej i politycznej biblioteki szkoły wyższej. Nadto w zbiorach bibliotek znajduje się niewyczerpany ładunek materialnej podstawy do pracy ideologicznej. Przy stosowaniu szeroko pojętej propagandy wizualnej można by przekazywać młodzieży szereg zagadnień, które posiadałyby wpływ na kształtowanie jej podstaw ideowo-politycznych. Wachlarz środków ideo-

wego oddziaływania na młodzież studiującą na terenie biblioteki jest wprost niewyczerpany. Chodziło mi jedynie o zasygnalizowanie tak ważnego problemu.

Powyżej nakreśliłem w sposób ogólnikowy zakres działania Biblioteki Uniwersyteckiej w Moskwie, szeregując jej podstawowe kierunki. Zadania powyższe wykonuje duży personel. Dobór personelu bibliotecznego w ZSRR jest prawidłowy i w sposób zasadniczy różni się co najmniej od tendencji, jakie u nas na tym tle istnieją.

Jeśli idzie o angażowanie grup wyżej wykształconych pracowników biblioteki, istnieje dość charakterystyczne powiedzenie: "z fizyka można zrobić bibliotekarza, ale z bibliotekarza nie można tak łatwo zrobić fizyka". Zacytowaniem tego powiedzenia nie mam bynajmniej zamiaru w tym miejscu polemizować z tendencjami, jakie u nas panują, a polegającymi na twierdzeniu, że w pełni przydatnym pracownikiem bibliotecznym jest absolwent kierunku bibliotekoznawczego wyższej szkoły. Moim zamiarem jest tylko przedstawienie sytuacji, jaka w tej dziedzinie istnieje w ZSRR. A praktykę radzieckich bibliotek w zakresie doboru personelu bibliotecznego można określić jako umiarkowaną i rozsądną. Biblioteki uniwersyteckie wychodzą z założenia, że, chcąc prowadzić szeroką działalność bibliograficzną, biblioteki muszą angażować absolwentów różnych kierunków studiów. To samo dotyczy problematyki gromadzenia zbiorów i funkcjonowania innych komórek bibliotecznych. To, co powiedziano powyżej, nie oznacza bynajmniej, że biblioteki radzieckie nie docenia-

ją wykształcenia bibliotecznego. Odwrotnie - nowo zaangażowany personel przechodzi praktykę biblioteczną i po pewnym okresie czasu zdaje rodzaj kolokwium przed kierownictwem danej biblioteki. Nadto pracownicy mogą uzupełniać studia bibliotekoznawcze w instytutach bibliotecznych w ramach studiów zaocznych.

To co powiedziano powyżej ilustrują dane z Biblioteki Uniwersytetu Moskiewskiego. Zatrudnia ona 506 pracowników, z tej liczby 58 osób pracuje w administracji biblioteki. Co się tyczy wykształcenia pracowników, sytuacja przedstawia się następująco: wyższe wykształcenie posiada 226 osób, z tego 85 ukończyły Instytut Biblioteczny, a pozostałe - różne kierunki studiów uniwersyteckich. Uderza przy tym spora ilość zatrudnionych geologów, chemików, fizyków, botaników. Średnie wykształcenie posiada 181 pracowników. Z tej liczby 30 osób ma dyplomy technikum bibliotecznego. Nadto biblioteka zatrudnia 92 osoby z niepełnym wykształceniem średnim. W Bibliotece na kierowniczych stanowiskach pracuje 7 kandydatów nauki różnych dyscyplin naukowych.

Kierownictwo Biblioteki zwraca baczną uwagę na stałe dokształcanie personelu biblioteki. Poważna ilość pracowników uczestniczy w różnych formach szkolenia ogólnego i zawodowego. Na przykład: 39 pracowników uczęszcza do szkół wyższych, z aspirantury korzysta 5 osób. W technikach oraz na różnych kursach uczą się 22 osoby.

W Bibliotece prowadzi się ożywioną pracę polityczną i kulturalno-oświatową. Pracę polityczną prowadzi organi-

zacja Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego, do której należy 74 członków oraz jeden kandydat partii. Bardzo ożywioną działalność prowadzi Komсомол, w skład którego wchodzi 87 członków. Członkowie tej organizacji prowadzą zespoły artystyczne, organizują wystawy itp.

III. BIBLIOTEKA UNIwersYTETU W LENINGRADZIE

Uniwersytet w Leningradzie powstał w 1819r. Jest to równocześnie data powstania Biblioteki Uniwersyteckiej w Leningradzie. Trzemas księgozbioru stała się dawna biblioteka Głównego Instytutu Pedagogicznego w tym mieście, która posiadała 7 500 vol. W 1917r. Biblioteka liczyła już 1 500 000 vol., co stawiało ją w rzędzie największych bibliotek nie tylko Rosji Radzieckiej. W latach 1920-1926 Biblioteka pobierała i archiwizowała egzemplarz obowiązkowy z terenu Republiki Rosyjskiej, a później także z całego Związku Radzieckiego. Obecnie na podstawie ostatnich zarządzeń Biblioteka otrzymuje egzemplarz obowiązkowy na zasadzie odpłatności.

Pomiędzy omawianymi bibliotekami /Moskwa i Leningrad/ zachodzi pewna różnica. Biblioteka Leningradzka nie prowadzi jeszcze centralnego zakupu radzieckich druków dla całej sieci bibliotecznej w szkole. W niedługim czasie wprowadzi się tam również tę metodę, gdyż - według radzieckich kolegów - jest ona ekonomiczna i wygodna dla katedr i wydziałów.

Biblioteka Uniwersytecka w Leningradzie posiada struk-

ture podobną do Biblioteki Uniwersytetu Moskiewskiego.

A. Oddział Obsługi Czytelników

Oddział zatrudnia 20 pracowników. Charakterystyczną cechą pracy tego działu jest duży procent udostępnionych dzieł. Absolutne i procentowe wskaźniki wykazują stały wzrost /tabela 7/⁶.

Tabela 7

Czytelnicy i rodzaj udostępnienia	1958r.	1959r.	1960r.
Liczba czytelników	14575	15124	16867
Liczba odwiedzin	1349592	1278765	1269176
Liczba udostępnionych wol.	2478695	2492406	2300672
W tym:			
wypożyczonych do domu	810527	715759	822804
udostępnionych w czytelniach	1686162	1776647	1477868

Z analizy danych wynika, że większość druków udostępnione w czytelniach domów akademickich. Jeśli na przykład w 1959r. udostępniono 2 492 406 wol., to z tej liczby w Bibliotece Głównej udostępniono tylko 522 056 wol. Wynika z tego niezbicie, że filie biblioteki głównej, do których zaliczają się wszystkie biblioteki wydziałowe i zakładowe oraz czytelnie w domach studenckich, prowadzą szerszą działalność obsługową czytelników aniżeli biblioteka centralna. Udział bibliotek wydziałowych w udostępnianiu druków wzrasta systematycznie. Ilustruje to tabela 8 /1960r./.

Tabela 8

Biblioteka centralna		Biblioteki wydziałowe	
Ilość udostępni- onych dzieł	586038		1714634
W tym wypożyczal- nia		W tym wypożyczal- nia	
dla pracowników nauki	51456		669034
dla studentów	53109		
literatury pięknej	34627		
międzybiblioteczna	4686		
Oddział Wschodnio- znawczy	9892		
czytelnia		czytelnie	
pracowników nauki	104398		1045600
studencka	131022		
czasopism bieżą- cych	20000		
bibliografii	81489		
Oddziału Wschodnio- znawczego	95359		

Wydatniej jeszcze tendencje wzrostu udostępnień w bibliotekach wydziałowych na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia ukazuje wykaz w tabeli 9.

Biblioteki wydziałowe posiadały w 1960r. przewagę w liczbie odwiedzin. Bibliotekę Główną odwiedziły 306 444 osoby, a biblioteki wydziałowe 962 732.

Tabela 9

Udostępnienie w wol.					
Wydział	Rok	1951	1954	1957	1960
Prawa		64771	157852	156295	101199
Filologiczny		195871	474070	586204	641457
Fizyki		57513	115693	152115	197455

W Bibliotece Uniwersytetu Leningradzkiego wprowadzono wolny dostęp do książek we wszystkich czytelnich oraz w wypożyczalniach. Zmiana ta zwiększa ilość udostępnionych dzieł, a praktyka ta ma niewątpliwie wpływ na przyspieszenie samego procesu wypożyczeń. Z ogólnej liczby 522 056 vol. udostępnionych druków wydano w Bibliotece Głównej 95 344 vol. z głównego magazynu /18,5%/, natomiast 426 712 vol. udostępniono z magazynów podręcznych w czytelnich i wypożyczalniach. W onawianej bibliotece w 1959r. nie zrealizowano 29 938 zamówień. Z tej liczby stanowiły:

1. wypożyczone	-	17 324	/58%/'
2. w czytaniu	-	12 271	/40,9%/'
3. zagubione	-	344	/1,1%/'
4. niewyjaśnione	-		/0,27%/'

Ze względu na dużą ilość udostępnianych dzieł wprowadzono specjalistyczne wypożyczalnie, na przykład historii literatury, nauk ścisłych, nauk społeczno-ekonomicznych.

Aby zwiększyć zainteresowanie nowymi wpływami bibliotecznymi, oddział prowadzi wystawę oraz czytelnię nabytków. Zmiana ekspozycji następuje co tydzień. Dział prowadzi we własnym zakresie informację bibliograficzną, przy czym zwraca baczna uwagę na upowszechnienie bieżącej literatury społeczno-politycznej. W ramach informacji pracownicy oddziału organizują małe wystawy tematyczne, np. "200-lecie F. Schillera", "150-lecie N.W. Gogola", "Zawojowanie kosmosu". W planowanych wystawach tematycznych upowszechnia się tradycje Uniwersytetu. Dział udostępniania opracowuje "Biuletyny nabytków"⁷.

B. Oddział Informacyjno-Bibliograficzny

W oddziale pracuje 8 osób. Organizacyjnie dzieli się on na sekcję informacji bieżącej oraz sekcję bibliografii planowanych, która w planach badawczych główny nacisk kładzie na prace związane z dziejami Uniwersytetu. Dla przykładu można spośród nich wymienić "Bibliograficzny słownik profesorów i wykładowców Uniwersytetu 1936-1956", "Bibliografia dysertacji Uniwersytetu Leningradzkiego 1950-1958", "Bibliografia historii Uniwersytetu" oraz inne.

Pracownicy tego oddziału prowadzą zajęcia bibliograficzne ze studentami wszystkich kierunków studiów uniwersyteckich.

Dla wzbogacenia aparatu informacyjnego prowadzi się kartoteki. Kartoteka zawartości czasopism jest prowadzona już od dawna w oparciu o drukowane centralne karty katalogowe. W 1960r. kartoteka ta zwiększyła się o

77 917 kartek, w tym celu przejrano i przeselekcionowano 120 379 kartek. Nadto już od dłuższego czasu kompletuje się kartoteki historii Leningradu, bibliotekoznawstwa. Oddział prowadzi własną czytelnię bibliografii i informatorów księgarskich i wydawniczych. W 1960r. zbiór ten zwiększył się o 3 135 jednostek, z czego 644 stanowią książki, a 2 491 periodyki /jednostki wydawnicze/.

C. Muzeum Historii Uniwersytetu

Muzeum dołączone do Biblioteki Głównej w 1958r. Prowadzi dość rozległą działalność. Gromadzi głównie materiały o charakterze ikonograficznym oraz inne nabytki materialne. W Muzeum zebrany jest materiał, dotyczący historii Uniwersytetu, wydziałów, poszczególnych katedr, ruchu demokratycznego i rewolucyjnego oraz życia młodzieży.

Muzeum, które obecnie zatrudnia 3 pracowników naukowych Uniwersytetu, gromadzi materiały z rozmaitych archiwów.

Obok stałego gromadzenia materiałów uzupełnia się kartoteki, które obejmują treściowy zasób tej komórki. Nadto do zadań Muzeum należy organizowanie wystaw, popularyzujących postępowe i rewolucyjne tradycje Uniwersytetu oraz jego więź ze społeczeństwem. Ostatnio zorganizowano na przykład wystawę: "Studenci - nauce i produkcji /z okazji XXI Zjazdu KPZR/", "W 25-lecie Wydziału Historycznego" itp.

D. Oddział Katalogów

W Oddziale Katalogów zatrudnionych jest 27 pracowników. W komórce tej skoncentrowane są wszystkie prace związane z opracowaniem nabytków oraz prowadzeniem katalogu central-

nego. Organizacyjnie oddział ten dzieli się na trzy sekcje: opracowania nowych nabytków, katalogu systematycznego i katalogu alfabetycznego. Z ciekawszych elementów pracy tego oddziału warto podkreślić stosunkowo duży procent wykorzystania drukowanych centralnych kart katalogowych /przeciętnie 68%/. Sekcja katalogu alfabetycznego zajmuje się szeregowaniem i włączaniem kart katalogowych. Ponadto do jej zadań należy pełnienie dyżurów i udzielanie informacji czytelnikom w katalogu centralnym. Pracownicy katalogu systematycznego natomiast są odpowiedzialni za stałą meliorację katalogu.

E. Oddział Kompletowania Zbiorów

Oddział ten zatrudnia 14 pracowników. Organizacyjnie dzieli się na sekcję zakupu i sekcję wymiany. Gromadzi wydawnictwa ciągle i zwarte dla Biblioteki. Obecnie istnieją realne możliwości dla scentralizowania zakupów druków dla całej sieci bibliotecznej na Uniwersytecie. Tendencje gromadzenia w 1960r. ilustruje tabela 10⁸.

Do omawianej Biblioteki wpływa dużo periodyków. Na kompletowanie tego typu zbiorów Biblioteka zwraca coraz większą uwagę. W roku 1959 na przykład do zbiorów Biblioteki wpłynęło 113 009 wol. druków zwartych oraz 51 897 jednostek czasopism.

Na przestrzeni ostatnich lat wzrasta systematycznie wpływ druków z wymiany. Jeśli na przykład w 1955r. do Biblioteki Głównej wpłynęły tą drogą 2 853 jednostki wydawnicze /kraje kapitalistyczne - 272, kraje demokracji ludowej - 962, ZSRR - 1 619/, to w 1960r. liczba ta wyno-

Tabela 10

Księgozbiór	O g ó l e m			
	Stan z 1 I 1959	Przybyło	Wyšlo	Stan z 1 I 1960
Zbiór podstawowy	1315195	57615	9874	1362936
Zbiór rezerwowy	79799	12695	40557	51937
Bestuszejskie Kursy	140000	-	86851	53149
Oddział Zbiorów Specjalnych	25861	16678	16102	26437
Część zbiorów Biblioteki Głównej	1560855	86988	153384	1494459
w tym literatura zagraniczna	503986	15195	521	518660
Biblioteki Wydziałowe	1750810	79211	108390	1721631
w tym literatura zagraniczna	360060	11437	5065	366432
W zbiorach materiałów wymiennych / Biblioteka Główna/	256410	31033	40724	246701
W zbiorach materiałów wymiennych / Biblioteki Wydziałowe/	23728	-	2971	20757
S u m a :	3591803	197232	305487	3483548

siła już 25 067 jednostek wydawniczych /4 782 - kraje kapitalistyczne, 4 504 - kraje demokracji ludowej, 15 781 - ZSRR/.

Największy procent źródła wpływów stanowią druki uzyskiwane z tytułu egzemplarza obowiązkowego. Na przykład w 1959r. do zbiorów Biblioteki Głównej wpłynęło:

1. jako egzemplarz obowiązkowy	- 51 654 jednostek
2. z zakupu literatury zagranicznej w księgarniach krajowych	- 6 000 jednostek
3. jako zakup z puli dewizowej	- 5 200 jednostek
4. jako zakup literatury krajowej	- 9 400 jednostek
5. z wymiany	- 23 000 jednostek ⁹ .

F. Filie Biblioteki

Biblioteka Główna posiada 11 filii, w skład których wchodzi biblioteki wydziałowe i zakładowe. We wszystkich filiach Biblioteki Głównej znajduje się 1 721 631 jednostek bibliotecznych. Z tej liczby 1 406 768 jednostek stanowią druki zwarte, 312 073 jednostki periodyki oraz 2 790 jednostek zbiory specjalne.

Działalność bibliotek wydziałowych i zakładowych koordynuje Biblioteka Główna, nie posiadająca w swej strukturze organizacyjnej specjalnego oddziału, który zajmowałby się tymi zagadnieniami. Na kierunki działania filii mają wpływ poszczególne oddziały Biblioteki Głównej. Nadto z inicjatywy Biblioteki Głównej odbywają się często zebra-
nia kierowników bibliotek wydziałowych lub też pracowników tych bibliotek.

Biblioteki wydziałowe na Uniwersytecie Leningradzkim

prowadzą we własnym zakresie zakup i opracowanie druków. Budżet na ten cel przyznaje im Biblioteka Główna, która dysponuje centralnie otrzymywanymi finansami z ministerstwa.

G. Personel Biblioteki

W Bibliotece Uniwersytetu Leningradzkiego zatrudnionych jest 194 pracowników. Z tej liczby Biblioteka Główna zatrudnia 92 pracowników, biblioteki wydziałowe 80, a w obsłudze administracyjno-technicznej pracują 22 osoby. Wykształcenie pracowników ilustruje tabela 11.

Tabela 11

Zatrudnieni w	Studia wyższe w tym bibliotekarskie		Nie ukończone wyższe	Średnie w tym bibliotekarskie		Nie ukończone średnie
Bibliotece Głównej	61	14	9	42	11	2
Bibliotekach Wydziałowych	33	14	-	47	-	-
Razem:	94	28	9	89	11	2

PRZYPISY

¹ Podstawy do napisania artykułu stanowiły materiały i cenne informacje zebrane podczas pobytu delegacji bibliotekarzy MSW w ZSRR w dniach 28 XI-18 XII 1961r. Niżej podpisany miał między innymi za zadanie zapoznanie

się z pracą bibliotek uniwersyteckich w Moskwie i Leningradzie. W tym miejscu pragnę podziękować Dyrektorowi Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Moskiewskiego docentowi Sacharowowi, jego zastępcy T.P.Pysznowej, kierowniczce Biblioteki Wydziału Geologii N.S.Maksymowej oraz Dyrektorowi Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Leningradzkiego L.A.Sziłowowi i jego zastępcy K.M.Romanowskiej.

² Dane zaczerpnięte z referatu T.P.Pysznowej wygłoszonego na konferencji dyrektorów bibliotek uniwersyteckich ZSRR, jaka odbyła się w dniach 26 XI-2 XII 1961r. w Moskwie.

³ Programma kursa biblioteczno-bibliograficznych zajęć dla studentów wszech specjalności wyższych uczelnianych zakładów. Moskwa 1961.

⁴ Jako podstawę do obliczenia wpływów brano za jednostkę: w periodykach numer, a w gazetach rocznik.

⁵ Opyt raboty naucznoj biblioteki MGU, nr 8. Moskwa 1960, s.45.

⁶ Wszystkie dane wzięte z rocznych sprawozdań Biblioteki za lata 1958-1960. W opracowaniu zestawień korzystałem z uprzejmej pomocy dyrektora Biblioteki, Leonida Aleksandrowicza Szilowa oraz wicedyrektora, Kiry Michajłownej Romanowskiej. W tym miejscu składam Im jeszcze raz serdeczne podziękowanie za uprzejme przyjęcie i udzielenie szere-

gu cennych informacji o zakresie pracy Biblioteki Uniwersyteckiej w Leningradzie.

⁷ Dla informacji należy podać, że na Uniwersytecie Leningradzkim na studium dziennym jest 7 500 słuchaczy, na wieczorowym 3 582, a na zaocznym 3 346 osób.

⁸ W przytoczonej tabeli uderza duży ubytek księgozbioru. Wynika on ze skrupulatnie przeprowadzonej melioracji, przy okazji inventaryzowania starego zbioru. Druki zbędne przekazano na makulaturę w oparciu o zarządzenie Ministra Kultury z dnia 6 V 1954r. Należy jeszcze wyjaśnić w związku z tabelą, że czasopisma wpływające do Biblioteki są liczone według jednostek wydawniczych.

⁹ Biblioteka utrzymywała w 1961r. kontakty wymienne z 460 partnerami. Z tej liczby 83 przypadło na ZSRR, 262 na kraje demokracji ludowej, 115 na kraje kapitalistyczne.